

چه کسانی می‌توانند به وادی سلوک وارد شوند؟

در بخش مقدمه جلد اول این اثر عرفانی اسلامی سوالی مطرح شده و آن این است که چه کسانی می‌توانند به وادی سلوک وارد شوند؟ در ادامه به بررسی نظرات مختلف مطرح شده در این زمینه می‌پردازیم.

مطلب ارائه شده در امر غفلت برگرفته از نسخه فارسی کتاب «سلسله دروس سیر و سلوک» تالیف آیت‌الله غروی‌علیاری است که متأسفانه در این کتاب چگونگی خروج از ظلمت غفلت و نحوه ورود به عالم نور یا همان یقظه به طور دقیق مورد بحث و بررسی قرار نگرفته و جزئیات مورد نظر صرفاً در نسخه انگلیسی با نام (Lessons of Mysticism in the Shia School of Islam) شرح داده شده است.

در بخش مقدمه جلد اول این اثر عرفانی اسلامی سوالی مطرح شده و آن این است که چه کسانی می‌توانند به وادی سلوک وارد شوند؟ در ادامه به بررسی نظرات مختلف مطرح شده در این زمینه می‌پردازیم. در پاسخ به این پرسش که «چه کسانی می‌توانند به وادی سلوک وارد شوند؟» مباحث متنوعی ارائه شده است نخست، افرادی که به وادی سیر و سلوک معنوی قرار می‌گیرند از نوعی استعداد ذاتی و درونی برخوردار هستند؛ از این رو افراد ندرتاً می‌توانند در مسیر خود سازی قرار بگیرند.

دومین نظریه بیان می‌کند که برخی از افراد با ایمان به واسطه مداومت و استمرار عبادات از توفیقات خاص الهی بهره‌مند شده‌اند در ادامه می‌توانند به وادی اسرار و سلوک قدم بگذارند.

سومین دیدگاه نیز این است که برخی از افراد زندگی منحصر به فردی دارند و برخی حوادث و رخ دادهای زندگی آنها به گونه‌ای از عالم غفلت و ظلمت خارج و در ادامه آنها را به وادی سلوک و خود سازی متمایل می‌کند.

پاسخ‌های ارائه شده آمیزه‌ای از دیدگاه‌های صحیح و غلط است برای مثال در تحلیل دیدگاه اول باید بگوییم که بدون شک فردی که در مسیر خودسازی گام برمی‌دارد با توجه به دشواری‌های این مسیر فرد باید سختی‌های راه را تحمل کرده و مشکلات و موانع موجود را یکی پس از دیگری پشت سر بگذارد. از این رو می‌توان گفت افراد طی این مسیر به نوعی استعداد خاص برای مقابله با دشواری‌های مسیر رو به رو هستند در نقطه مقابل اینجا استعدادهای معنوی انسان با استعدادهای فیزیکی آنها کاملاً متفاوت است به طور مثال یکی از ویژگی‌ها استعدادهای معنوی این است که در صورت فقدان آن می‌توان استعداد مورد نیاز را ایجاد نمایند. به بیان دیگر شخص با نیروی اراده و برخی مراقبت‌ها می‌تواند کلیه استعدادهای مورد نیاز را در خود به وجود آورد لذا نمی‌توان شرط قرار گرفتن در مسیر سیر و سلوک را صرفاً برخورداری از استعدادهای لازم دانست.

در بررسی دیدگاه دوم باید اشاره کرد که جمع‌کنندگی از مردم به طور مداوم و پیوسته واجبات دینی خود را به بهترین نحو انجام داده و همچنین در برگزاری مراسم مذهبی و حضور در مساجد نقشی بسیار قابل ملاحظه را ایفا می‌کنند. بدون شک انجام صحیح تکالیف دینی بخشی جدایی ناپذیر از سیر معنوی محسوب می‌شود اما باید توجه داشت که این امور بخشی از وظایف تعیین شده از سوی خداوند متعال برای انسان است و صرفاً انجام آن برای نیل به کمال کافی نمی‌باشد. به منظور ایجاد درک کاملی از موضوع باید اشاره کرد که اگر انجام عبادات روزانه و واجبات دینی برای رسیدن به کمال مکفی بود امروز جمع‌کنندگی از افراد باید به مقامات الهی نائل می‌شدند.

در بررسی دیدگاه سوم نیز باید اشاره شود که حکمت‌های الهی نهفته در برخی از وقایع می‌تواند انسان را از حالت غفلت نجات داده و در ادامه به وادی سلوک و سیر معنوی هدایت کند. توجه داشته باشیم که یکی از صفات خداوند متعال عدل است در اینجا عدل الهی سبب می‌شود تا باری تعالی بندگان خود را به طور یکسان از فرصت‌های مورد نیاز برای نیل به کمال بهره‌مند سازد وقایع مورد نظر در طول زندگی به طور مداوم برای افراد بروز می‌کنند تا اشخاص مورد نظر از خواب غفلت بیدار شده و در مسیر خودسازی قرار بگیرند اما متأسفانه از آنجا که عموم ما بندگان خدا همواره در غفلت قلب ما حقیقت وقایع و رخ دادهای را به درستی درک نکرده است.

آغاز سیر معنوی و ورود به وادی سلوک

بنا بر آنچه عموم عرفای اسلام بر آن تأکید داشته‌اند سیر معنوی و کلید ورود به وادی سلوک پرهیز از گناه است. علاقه‌مندان مباحث عرفان اسلامی در عصر حاضر این گفته را پیش از این بارها از زبان عارف کامل «آیت‌الله العظمی بهجت» شنیده‌اند که گویا این بیان خود یکی از مهم‌ترین نصایح استاد ایشان «علامه سید علی آقا قاضی» (معروف به شیخ العارفین) به وی بوده است. انسان خود به خوبی می‌داند چه می‌کند و هیچ کس نیست که از اعمال قبیح خود و آثار مخرب آن در زندگی به طور کامل بی‌خبر باشد. آیت الله بهجت روزی گفتند:

«اشکال ما در این است که خود را اصلاح نکردیم، نمی‌کنیم و نخواهیم کرد. حاضر به اصلاح خود نیستیم. اگر انسان خودش به اصلاح خود اقدام می‌کرد، دیگر به این بلایا مبتلا نمی‌شد. انسان میل دارد هر چه می‌خواهد انجام دهد اما از دید او دیگران حق انجام هر کاری را در قبال او ندارند. انسان می‌خواهد هر زمان خواست دروغ بگوید، اما دیگران حق ندارند به او دروغ بگویند. انسان اگر تصمیم به اصلاح خود بگیرد در ادامه، خدا کافیهست. ای انسان چرا در خلوت خود هر چه می‌خواهی می‌کنی؟»

با خدا بساز تا خدا نیز کار ساز تو باشد».

آغاز سیر معنوی و ورود به وادی سلوک از منظر قرآن

به عنوان یک نتیجه کلی باید بگوییم که سیر معنوی انسان از یک انتخاب آغاز می‌شود. انسان باید به طور قلبی مسیر خودسازی را برای ادامه زندگی خود برگزیند. در گام بعدی باید با ترک گناه و آنچه از معاصی بدان علم دارد عملاً اثبات کند. از این رو در گام بعدی هدایت الهی نیز شامل او خواهد شد، لذا راه ورود به «عالم یقظه» تدریجاً بر وی نمایان می‌شود در اینجا به منظور اثبات اهمیت انتخاب به عنوان گام اول برای آغاز سیر معنوی می‌توان به آیات 256 و 257 از سوره مبارکه بقره اشاره کنیم. خداوند متعال در این آیات خطاب به بندگان خود می‌فرماید: «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنَ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ»؛ در دین هیچ اجباری نیست و راه از بیراهه بخوبی آشکار شده است پس هر کس به طاغوت کفر ورزد و به خدا ایمان آورد به یقین به دستاویزی استوار که آن را گسستن نیست چنگ زده است و خداوند شنوای داناست» (بقره/256)

«الهِ وَلِيَّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ: خداوند سرور کسانی است که ایمان آورده‌اند آنان را از تاریکی‌ها به سوی روشنایی به در می‌برد ولی کسانی که کفر ورزیده‌اند سرورانشان همان طاغوتند که آنان را از روشنایی به سوی تاریکی‌ها به در می‌برند. آنان اهل آتشند که خود در آن جاودانند» (بقره/257)

در آیات فوق کاملاً روشن است که انسان بدون هیچ اجباری از حق تصمیم‌گیری برخوردار است و در ادامه عواقب ناشی از انتخاب‌ها نیز بر عهده خود او می‌باشد. اگر انسان به اختیار راه حق را برگزیند، خداوند هادی وی خواهد بود و آن را از ظلمت غفلت به نور یقظه هدایت خواهد کرد و آنکه راهی جز این را برگزید، در دام شیاطین گرفتار خواهد شد و پایان کارش جز ندامت و عذاب نیست. در یادداشت بعدی امیدواریم تا بتوانیم با مثالی قابل درک جزئیات سیر معنوی انسان از وادی غفلت تا «عالم یقظه» را شرح دهیم.

علی رضا خاوری